

AVSTRIJSKE POLITIČNE STRANKE IN KOROŠKI SLOVENCİ

AUSTRIAN POLITICAL PARTIES AND CARINTHIAN SLOVENES

The most significant period for the attitude of the Austrian political parties towards Carinthian Slovenes (and vice versa) was the time after the World War Two, from 1945 to the signing of the Austrian State Treaty in 1955. This decade was decisive for the formation of the attitude of Austrian political parties towards the Slovene minority in Carinthia that continues to this day. Another important milestone was the signing of the trilateral agreement in 1976 along with the changes that occurred to the end of the 1980s. The third period is the last decade of the 20th century when - on the one hand - the emergence of new political subjects (the »Green« party, Liberal Forum) brought greater dynamics into Austrian political life, and, on the other hand, the attitude of Austrian politics towards Slovenia changed, mostly as a consequence of the processes within Slovene minority, outlined in the previous chapter, as well as due to the political changes in Slovenia. Every period left a specific stamp in the field of political participation of Carinthian Slovenes through political parties.

Keywords: Carinthian Slovenes, Austria, political parties

Za odnos avstrijskih političnih strank do koroških Slovencev (in obratno) je bilo usodno obdobje po drugi svetovni vojni, od leta 1945 pa do podpisa Avstrijske državne pogodbe leta 1955. V omenjenem desetletju se je v bistvu izoblikoval tak odnos avstrijskih političnih strank do slovenske narodne manjšine na Koroškem, kot ga poznamo še danes. Drug pomemben mejnik je bil podpis trostrankarskega sporazuma leta 1976 in razvoj do konca 80. let. Tretje obdobje pa je nedvomno obdobje zadnjega desetletja prejšnjega stoletja, ki je po eni strani s pojavom novih političnih subjektov - »Zeleni«, »Liberadni Forum« - prineslo nekaj več dinamike v avstrijsko politično življenje, po drugi strani pa se je tudi kot posledica v prejšnjem poglavju opisanih procesov znotraj slovenske narodne manjšine in tudi političnih sprememb v Sloveniji nekoliko spremenil odnos avstrijske politike do Slovencev. Vsako obdobje posebej je pustilo pečat tudi na področju možnosti politične participacije koroških Slovencev prek političnih strank.

Ključne besede: koroški Slovenci, Avstrija, politične stranke

UVOD

Za današnji odnos avstrijskih političnih strank do koroških Slovencev in obratno je bilo usodno obdobje po drugi svetovni vojni, od leta 1945 pa do podpisa Avstrijske državne pogodbe leta 1955. V omenjenem desetletju se je v bistvu izoblikoval tak odnos avstrijskih političnih strank do slovenske narodne manjšine na Koroškem, kot ga poznamo še danes. Drug pomemben mejnik je bil podpis trostrankarskega sporazuma leta 1976 in razvoj do konca 80. let. Tretje obdobje pa je nedvomno obdobje zadnjega desetletja prejšnjega stoletja, ki je po eni strani s pojavom novih političnih subjektov – »Zeleni«, »Liberalni Forum« – prineslo nekaj več dinamike v avstrijsko politično življenje, po drugi strani pa se je tudi kot posledica nekaterih procesov znotraj slovenske narodne manjšine in tudi političnih sprememb v Sloveniji nekoliko spremenil odnos avstrijske politike do Slovencev.

Koroški Slovenci so se kot avstrijski državljani poskušali uveljaviti tudi znotraj avstrijskih političnih strank. To jim je uspelo v zelo majhni meri, saj do danes praktično nihče od predstavnikov manjšine ni naredil vidnejše politične kariere znotraj katerekoli politične stranke. Slednje seveda ni merilo za odnos strank do slovenske narodne manjšine na Koroškem, je pa vseeno do neke mere indikativno.

Prav tako je politika strank neposredno vplivala tudi na neposredno povezovalno posameznih strank s slovenskimi organizacijami. Če na kratko povzamemo potem ugotovimo, da je Narodni svet koroških Slovencev (NSKS) je tja do konca šestdesetih letih videl politično oporo v »Avstrijski Ljudski stranki« (ÖVP), ki jo je na volitvah tudi podpiral oziroma pred volitvami pozival svoje člane, naj jo volijo. To je veljalo za vse vrste volitev, z izjemo občinskih. Tako so se še do konca šestdesetih oziroma do začetka sedemdesetih let na nadregionalnih volitvah »trudili za sodelovanje z avstrijsko 'Ljudsko stranko'« (Vospernik V: Zvest ...1989: 57).

Posledice tega odnosa se čutijo še danes, kar se odraža tudi v tem, da del slovenskih volivcev še vedno voli »Ljudsko stranko«, verjetno pa tudi druge politične stranke. Posebej pridejo od časa do časa do izraza vezi med posameznimi vidnimi člani NSKS in »Socialistična stranka Avstrije« (SPÖ). Formalno je NSKS bolj ali manj samostojen v odnosu do avstrijskih strank, če izvzamemo že omenjene povezave politične stranke koroških Slovencev »Enotna lista«, ki je na volitvah nastopala tudi v koalicijah, in sicer leta 1986 z »Zelenoalternativno listo«.

Po drugi strani pa je Zveza Slovenskih organizacij (ZSO) bila vedno bliže SPÖ, enako lahko trdimo tudi za KPÖ, v zadnjem času pa tudi za stranko »Zelenih«.

Čeprav tudi tukaj ne moremo govoriti o neki trdni povezanosti, nam tudi današnja struktura ZSO (vedno bolj) daje podobno sliko. V tem okviru velja posebej omeniti tudi posebno slovensko frakcijo znotraj SPÖ, ki je, kot smo videli, zelo tesno povezana z ZSO.

Po letu 1965 se je ZSO vedno bolj opirala na »Socialistično stranko Avstrije« tako v dnevni politiki kot tudi pri volitvah, »saj je v njej videla stranko odvisnega človeka, to je stranko delavca, malega in srednjega kmeta, stranko socialnega, kulturnega in gospodarskega napredka« (Sturm/Wieser 1984). Lahko bi rekli, da je do prekinitve tesnejših odnosov prišlo leta 1974, ko je oportunitizem SPÖ do manjšine dosegel višek in je takratni predsednik ZSO dr. Franci Zwitter demonstrativno izstopil iz SPÖ. Neposreden povod je bil dogovor treh avstrijskih parlamentarnih strank, da izvedejo posebno štetje za pripadnike slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji, in sicer kot pogoj za izpolnitev člena 7 Avstrijske državne pogodbe (17. 9. 1974) (Sturm/Wieser 1984). Vsekakor s tem niso bile pretrgane vse vezi med ZSO in SPÖ, vendar so se poslej ohranjale prek individualnega članstva. Dejstvo pa je, da v individualnem članstvu z izjemo deželnega poslanca v obdobju 1970-1975 (Hanzi Ogris) Slovenci niso dosegali vidnejših funkcij in vloge v okviru koroške SPÖ. Kot smo že omenili, je predsednica DESKAN - »Delovne skupnosti manjšine v SPÖ« Ana Blatnik v predsedstvu deželne organizacije SPÖ.

Opozoriti pa moramo tudi, da je prek individualnih članov obstajala, in verjetno obstaja še danes, tudi povezava SPÖ z NSKS. Seveda je ta od ustanovitve slovenske politične stranke KEL manjša kot je bila prej.¹

Šele v letu 1990 so se z zgoraj opisano ustanovitvijo posebne frakcije slovenskih socialistov v okviru koroške SPÖ ponovno začele krepiti institucionalne vezi med socialdemokrati in ZSO. Eden glavnih pobudnikov ustanovitve je bil takratni predsednik SPZ Tomaž Ogris, pa tudi današnja predsednica DESKAN Ana Blatnik (prvi predsednik je bil Tomaž Ogris) je aktivna v ZSO (primerjaj tudi *Arbeitsgemeinschaft ...*, 1992).

Kot smo ugotovili za obdobje do leta 1985, več kot polovica pripadnikov slovenske manjšine na dvojezičnem ozemlju voli SPÖ, za časa B. Kreiskega je ta številka preseгла dve tretjini slovenskih volivcev (primerjaj Jesih 1992). To se po drugi strani ne odraža v strankini hierarhiji in na politični ravni, predvsem slovenski socialdemokrati nikakor niso mogli uveljaviti svojega kandidata na listi za volitve v Deželni zbor. Še najštevilčnejše so Slovenci zastopani znotraj SPÖ na občinski ravni, kjer je po njihovih podatkih kar 162 dvojezičnih občinskih

* * *

¹ Da so take povezave obstajale, dokazuje na primer izstop nekaterih funkcionarjev NSKS iz SPÖ leta 1976.

odbornikov, kar osem pa jih zaseda županska mesta (povzemamo po www.volksgruppen.spoe.at).

USODNO OBDOBJE 1945-1955

Avstrija, čeprav prva žrtev nacizma, kot sama tako rada poudarja, je imela leta 1945 z vzpostavitvijo demokracije kar nekaj težav. Zavezniške oblasti so namreč pravico do javnosti dodelile le trem političnim strankam: »Komunistični stranki Avstrije/Komunistische Partei Österreichs« - KPÖ, ki je bila v bistvu edina stranka iz prve republike, »Socialistični stranki Avstrije/Sozialistische Partei Österreich« - SPÖ in »Avstrijski ljudski stranki/Österreichische Volkspartei« - ÖVP. Slednji sta bili kljub politični dediščini iz prve avstrijske republike nanovo ustanovljeni (o tem več na primer Sully 1981, Gerlich/Müller 1985, Jesih 1992). Na Koroškem sta pravico do javnosti dobili še »Demokratska stranka Avstrije« in »OF za slovensko Koroško«. S tem se je v bistvu prekinil organizacijski vidik večstrankarskega sistema iz prve republike, ki pa se je vsebinsko zaradi osebnih kontinuitet nadaljeval tudi v obdobju po letu 1945 (Elste/Hänisch 1998: 11). Leta 1947 se je na državni in tudi na koroški deželni ravni organizirano pojavila četrta stranka, »Zveza neodvisnih/Verband der Unabhängigen« - VDU kot predhodnica leta 1956 ustanovljene »Svobodnjaške stranke Avstrije/Freiheitliche Partei Österreichs« - FPÖ. To in pa neizvršena denacifikacija sta nedvomno usodno vplivala na odnos avstrijskih strank do slovenske manjšine. Na Koroškem je bilo na primer iz prvih volitev zaradi pripadnosti NSDAP izključenih 18 odstotkov vsega prebivalstva (ibid.: 165).

Čeprav je odnos strank do manjšine mogoče razbrati iz posameznih konkretnih stališč, odločitev, ukrepov in dnevno-političnih stališč, ki so ponavadi zgolj na deklarativni ravni, lahko odnos strank do manjšin označimo tudi na podlagi njihovih prvih programskih dokumentov. Predvsem obe novi stranki sta v prvih programskih dokumentih iz tega obdobja vsaj omenjali manjšinsko vprašanje.²

Pregledu pomembnejših programskih dokumentov SPÖ ki so nastali takoj po drugi svetovni vojni pokaže, da v njih manjšinskemu vprašanju ni namenjeno dosti prostora. V »Akcijskem programu« iz leta 1947 je govora le o garanciji osebnosti, duhovne in religiozne svobode ter o človekovih pravicah. Prav tako je v »Desettočkovnem programu« iz leta 1952 ostalo zgolj pri splošnih formulacijah. Je pa koroška SPÖ v svojem »Delovnem programu« 1953-1957 (volilni program za parlamentarne volitve leta 1953) zapisala, da se bo borila za spoštovanje narodnih pravic jezikovne manjšine na Koroškem (NZ, 11. 1. 1953). V podobnem programu leta 1956 te formulacije ne zasledimo več.

* * *

² Če ni posebej navedeno, so vsi citirani programi objavljeni v Berchtold 1966 in Kadan/Pelinka 1979.

ÖVP je v večini svojih programskih dokumentov iz tega obdobja v nasprotju s SPÖ vsaj omenjala problematiko narodnih manjšin. V drugem poglavju programa iz leta 1945 z naslovom »Programska vodila« kot zadnjo postavljajo zahtevo po kulturni avtonomiji za etnične manjšine. Že v naslednjem programu »Vse za Avstrijo« iz leta 1952 ni več zahteve po kulturni avtonomiji, je pa omenjena pravica do kritja stroškov za javne ali zasebne manjšinske šole.

Nemškonacionalna usmeritev predhodnice FPÖ, pozneje pa tudi stranke same, je odločilno vplivala na njen odnos do manjšin, še posebej je bil v tej stranki poudarjen nemškonacionalni element na Koroškem. Svoj odnos do manjšine je stranka izražala z različnimi političnimi akcijami, usmerjenimi proti manjšini, posebej na področju dvojezičnega šolstva. Ustanovitev stranke je sovpadala s procesom denacifikacije. Rezultat denacifikacije je bil za slovensko manjšinsko problematiko v določenem smislu usoden-nekdanji nacisti so se vključili v vse tri osrednje stranke na Koroškem. (O neizvršeni denacifikaciji v Avstriji glej tudi Stiefel 1981, o odnosu koroških strank do nacizma pa v Elste/Hänisch 1998.)

V obeh programih VDU sicer direktno ne zasledimo manjšinske problematike, vendar so dovolj zgovorni že nemškonacionalni citati. Isto lahko trdimo tudi za prvi program FPÖ z naslovom »Kratki program FPÖ«. To seveda ne pomeni, da se ena ali druga stranka s tem vprašanjem nista ukvarjali. Manjšinsko problematiko najdemo v programskih dokumentih prvič v programu leta 1957, in sicer v »Smernicah svobodnjaške politike v Avstriji«, v katerem poudarjajo, da so Nemci v Avstriji mejni narod in tako izpostavljeni mešanju s sosednjimi narodi, vendar pa nikoli v taki meri, da bi bila ogrožena pripadnost »nemštvu«. V istem programu pa se zavzemajo tudi za pravice južnotirolskih Nemcev.

Odnos avstrijskih socialistov do slovenske manjšine po letu 1945 je določala predvsem politika stranke na Koroškem, saj je le-ta eden najpomembnejših členov v celotni SPÖ. Na Koroškem so bili socialisti večji del povojnega obdobja tudi najpomembnejši politični dejavnik v deželi. Tone Zorn je v svoji študiji o odnosu koroške SPÖ do slovenske manjšine zapisal, da je za ta odnos »značilen že sam akt predaje oblasti iz rok nacističnega 'gaulajterja' dr. Rainerja v roke predstavnikov predvojnih demokratičnih strank, predvsem socialistov in krščanskih socialistov tik pred razpadom tretjega rajha« (Zorn 1964: 22). To vlado so Britanci razpustili šele zaradi slovenskih pritiskov, potem pa iz istih članov izoblikovali nekakšen oblastni organ. S tem opozarjamo na dejstvo, da se je SPÖ, še posebej pa stranka na Koroškem, po drugi svetovni vojni preusmerila k srednjemu malomeščanskemu in nacionalističnemu razredno omahljivemu sloju, na Koroškem pa se je stranka naslonila tudi na tradicije iz let 1918 do 1920 in na takratni nacionalistični odnos do koroških Slovencev (Zorn 1968). Ta odnos je bil na Koroškem nedvomno povezan tudi s protikomunizmom, ki je zaradi jugoslovanskih ozemeljskih zahtev predstavljal na Koroškem »dejansko« nevarnost za njeno integriteto.

ÖVP, druga velika stranka, je že v povojnem obdobju iskala in tudi našla vezi s konservativnim delom manjšinske skupnosti, kar se je najbolj pokazalo ob podpori dela manjšine stranki na državnozborskih volitvah leta 1949. Poleg institucionalne podpore ne gre zanemariti tudi individualne podpore med precej širokim krogom slovenskega prebivalstva na Koroškem (Jesih 1992).

Danes sicer nepomembna »Komunistična stranka Avstrije« je leta 1945 ob prisotnosti sovjetskih enot v Avstriji igrala določeno vlogo, imela pa je tudi določen vpliv na del slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Prav tako pa je omenjena stranka ves čas svojega obstoja imela določen vpliv na politično ravnanje manjšine. Tako je med drugim KPÖ sopodpisal izjava komunističnih strank, Jugoslavije, Italije in Avstrije o rešitvi slovenskega narodnega vprašanja leta 1934. Nedvomno je, da je izjava vplivala tudi na odnos do slovenske manjšine po letu 1945. Takoj po letu 1945 je bilo vzpostavljeno dobro sodelovanje med KPÖ in delom Slovencev, organiziranih v okviru OF, vendar se je to sodelovanje začelo kmalu krhati, vrhunec pa je doseglo ob informbirojevskih dogodkih leta 1948, ko so pod vplivom Sovjetske zveze avstrijski komunisti popolnoma spremenili stališče do Jugoslavije in s tem tudi do slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji (več glej tudi Nečak 1984). Ne glede na dogodke in zadržke, ki jih je prineslo leto 1948, je imela med vsemi političnimi strankami v Avstriji, in na Koroškem še posebej, prav KPÖ najpozitivnejši odnos do slovenske manjšine, saj tudi v tem obdobju beležimo podporo slovenski manjšini, posebej na področju šolstva in uprave (Zorn 1964).

Koroško organizacijo KPÖ je v obdobju od 1950-1963 vodil Slovenec Johann Kazianka. Kljub temu pa odnos omenjene stranke do Slovencev vse do sedemdesetih let ni bil bistveno drugačen kot je to veljalo za ostale politične stranke. Takrat se je KPÖ ob izbruhu nemškega nacionalizma postavila na stran slovenske narodne manjšine.

Odnos strank do manjšine je bil povezan predvsem z aktualnimi političnimi dogodki tistega časa, ki so na ta odnos vplivali še dolgo po tem obdobju in na neki način verjetno določajo še današnji odnos.

Leta 1945 je bilo prizadevanje treh strank usmerjeno k ohranitvi »nedeljive Koroške« oziroma ohranitvi Avstrije v predvojnih mejah, kar je bilo poudarjeno tako na Dunaju kot v Celovcu. Tako je novo začasno deželno vlado leta 1945 že v predaji oblasti Manfred Natmestnig pozval, da naj si prizadeva za nedeljivost Koroške. Zato je tudi v proglasu, ki ga je objavila ob prevzemu oblasti, navedla kot svojo glavno nalogo ohranitev svobodne in nedeljive Koroške (KTZ, 8. 5. 1945).

Že 11. 6. 1945 je po sugestiji SPÖ začasni deželni odbor predložil britanski vojaški vladi za Koroško »Predlog o izboljšanju položaja slovenske manjšine«, po

katerem naj bi bile popravljene krivice, storjene koroškim Slovencem za časa nacizma, obnovljeno utrakvistično šolstvo ter dovoljena ustna in pisna raba slovenskega jezika pred oblastmi.³ Predlog je po mnenju nekaterih avtorjev pomenil dejansko izboljšanje položaja koroških Slovencev tudi v primerjavi pred letom 1938 (na primer Zorn 1968).

Lahko rečemo, da so stranke v tem obdobju imele do manjšine tako zaradi notranje- (zasedba s strani zavezniških sil) kot zunanjepolitičnih razmer (negotova usoda povojne Avstrije) še relativno pozitiven odnos.

Dne 27. junija 1945 je OF za Koroško predložila britanskim oblastem »Spomenico koroških Slovencev«, s katero je zahtevala tako združitve koroških Slovencev z Jugoslavijo kot tudi takojšnje ukrepe za odpravo škode in krivic, nastalih za časa nacizma, obnovo prosvetnih in gospodarskih ustanov, dosledno odstranitev nacističnih elementov iz javnega življenja na Koroškem ter ustrezno politično participacijo Slovencev pri civilni oblasti. S posebnim pismom se je vodstvo pokrajinskega odbora obrnilo tudi na vse tri dovoljene politične stranke na Koroškem. Na pismo so odgovorile vse tri stranke (Malle 1985).

Skupni imenovalec vseh odgovorov je bila reakcija na zahtevo po združitvi, ki je ni podpirala nobena stranka, tudi KPÖ ne, čeprav je v svojem odgovoru opozarjala, da nihče nima pravice siliti del naroda, da bi živel v drugi državi. KPÖ je v odgovoru predvsem poudarjala zasluge, ki so jih imeli koroški Slovenci pri osvoboditvi Avstrije. Stališča je stranka podala tudi v posebnem letaku, v katerem je poudarjala nujnost udeležbe Slovencev v vseh ustanovah. Tudi SPÖ je v odgovoru priznala žrtve, ki so jih imeli Slovenci med vojno, vendar so se v odgovoru sklicevali na že omenjeni predlog z dne 11. 6. 1945. Najbolj odklonilen odgovor je podala ÖVP, ki je v odgovoru sicer priznala upravičenost zastopanosti koroških Slovencev tako v deželni zboru kot tudi v drugih službah, vendar je to pogojevala z njihovo številčnostjo v razmerju do drugega prebivalstva. Stranka se je, tako kot socialisti, izrekla za kulturno avtonomijo, kategorično pa zavrnila zahtevo po združitvi z matičnim narodom (Zorn 1968: 55). Vsekakor je šlo za zahteve, ki so bile takrat večinoma uresničljive, vendar so jih koroška deželna vlada in stranke v naslednjih mesecih poskušale prikriti (Haas/Stuhlpfarrer 1977: 90).

To se je posebej pokazalo v odnosu strank do šolskega vprašanja, ki je bilo v obdobju 1945/46 najbolj aktualno. Koroška deželna vlada je ob soglasju vseh strank sklenila uvesti obvezne dvojezične šole v 62 občinah južnega dela Koroške. Soglasje vseh strank o tem vprašanju je treba gledati tudi v povezavi z bližajočimi se pogajanj o Avstrijski državni pogodbi. To potrjuje svečana razglasitev uredbe dne 26. 1. 1946, ki je sovpadala z začetkom pogajanj o ADP v Londonu, kjer je

* * *

³ Besedilo predloga je bilo objavljeno v brošuri Koroške deželne vlade »Kärnten - ein Problem«, Wien, 1945.

koroško deželno vlado zastopal deželni glavar Wedenig (Haas/Stuhlpfärer 1977: 91-92). Predstavniki strank so pozitivno ocenjevali novo šolsko ureditev⁴ tudi z zunanjepolitičnega stališča, »saj je bilo treba opozoriti na manjšini naklonjeno politiko« (Perchinig 1989: 127).

Politične stranke so manjšino oziroma predvsem obvezno dvojezično šolstvo začele napadati že leta 1947. Najprej se je to dogajalo ob pomoči nanovo ustanovljene VDU in ÖVP ter tistih članov strank, ki so delovali znotraj tako imenovane »Zveze domovini zvestih južnih Korošcev«.⁵ Protesti proti obstoječi šolski ureditvi so se začeli stopnjevati po letu 1949, ko je bila znana usoda pogajanj o povojni Avstriji. Že v začetku leta 1950 je VDU v koroškem deželnem zboru vložila predlog za ukinitve »Uredbe o obveznem dvojezičnem šolstvu« iz leta 1945 (leta 1951 tudi v dunajskem parlamentu). Pojavile so se tudi prve grožnje s šolskimi stavkami (Nečak 1985: 11 in dalje). Nasprotovanje šolski ureditvi s strani ÖVP in VDU je bilo usmerjeno tudi proti vladajoči SPÖ, ki se je vse bolj odmikala od obstoječe šolske ureditve, kar je kazalo tudi na pomanjkanje strategije in argumentov v šolskem vprašanju, ki je bilo sprejeto »zaradi ohranjanja miru v deželi«. Šolsko vprašanje pa bi naj bilo tudi vprašanje zunanje politike (NZ, 11. 7. 1951).

Nemškonacionalna gonja je vplivala tudi na določene odstopne KPÖ od zagovarjanja dvojezične šole, po letu 1948 pa tudi resolucija informbiroja (več o tem na primer Zorn 1983:160-169).

Leta 1945 je bila ob takratni politični konstelaciji, še posebej pa po političnoideoloških izhodiščih, od strank Slovincem najbližja KPÖ. V tistem obdobju bila tudi KPÖ največji (edini?) zaveznik slovenske manjšine. To se je pokazalo že na volitvah leta 1945, ko je KPÖ prav na račun poziva OF slovenskim volivcem, da naj volijo KPÖ, dobila približno pet tisoč glasov. Na Koroškem je imela stranka po nekaterih ocenah okoli 1200 članov (Nečak 1982: 60). K včlanjevanju v KPÖ pa jih je vzpodbujala tudi politika iz Ljubljane (Kolenik 1998: 207). Po sporu Jugoslavije z informbirojem je KPÖ resolucijo informbiroja podprla, enako pa je pričakovala tudi od svojih slovenskih članov. To se je dramatično odražalo tudi v odnosu do OF. Številni člani so izstopili iz stranke, nekateri pa so bili tudi izključeni.

* * *

⁴ Npr.: V socialistični NZ iz 11. 1. 1945 »prepirom ne bi bilo nikoli konca, če ne bi kratkoročno sprejeli sklepa, da se učiti mora vsak otrok na tem področju obeh jezikov... s tem mora vsak človek na tem območju obvladati oba jezika in vsak se bo lahko prosto odločil, h kateremu narodu želi pripadati,« govorilo se je o vzpostavitvi »absolutne enakosti med Slovenci in Nemci na Koroškem,« kot je ugotavljal poslanec ÖVP Gruber (prevod B. J. cit. po Haas/Stuhlpfärer 1977: 91-92).

⁵ »Bund der Heimattreuen Slowenen« (Zveza domovini zvestih Slovincem), je bila protislovenska organizacija, ustanovljena januarja 1947, katere člani so bili večinoma nekdanji pripadniki Heimatbunda in drugih predvojnih protislovenskih organizacij ter nekdanji člani NSDAP, njena dejavnost je bila usmerjena predvsem proti OF.

Dejansko je spor, ki se je sicer v naslednjih letih nekoliko zgladil, pomenil prelomnico za levi politični pol koroških Slovencev. Ti so se verjetno tudi zaradi tega spora začeli odločilno navezovati na SPÖ. Zanimivo, je da je KPÖ v vsem povojnem obdobju na volitvah na južnem Koroškem vseeno dobivala znaten delež slovenskih glasov, del jih verjetno dobiva še danes (Jesih 1992). Spor med stranko in Slovenci ni bil dokončno odpravljen, stranka je pred leti sicer s posebno prireditvijo izrekla neke vrste opravičilo tistim slovenskim članom, ki jih je takrat izključila iz stranke, vendar tudi to dejanje ni bilo najbolj prepričljivo.

Stranke so nasprotovale enotnemu organiziranju manjšine v OF, zato so ves čas poskušale vplivati na poglobitev neenotnosti znotraj manjšine. Na to je verjetno vplivalo tudi priporočilo POOF svojim članom, naj na volitvah podprejo KPÖ na deželno - in državnozborskih volitvah na Koroškem leta 1945, kar je bistveno vplivalo na to, da je stranka osvojila tri deželnozborske in en državnozborski mandat (Nečak 1982: 76 in dalje). To je vplivalo tudi na napetosti znotraj manjšine, ki so že leta 1945 dodatno vzpodbudile ustanovitev neke vrste vzporednih slovenskih oziroma Avstriji zvestih »slovenskih organizacij« pod imenom »Zveza avstrijskih Slovencev/Bund der österreichischen Slowenen«, in pri ustanovitvi katere sta sodelovali SPÖ in ÖVP. Delovanje organizacije je zamrlo konec leta 1947; z istim namenom je bila leta 1947 ustanovljena tudi že omenjena »Zveza domovini zvestih južnih Korošcev/Bund der Heimattreuen Südkärntner«, in sicer kot prva povojna protislovenska organizacija, ki pa so jo nekateri šteli v krog Avstriji zvestih slovenskih organizacij (Zorn 1968: 90-105).

SPÖ je pripadnike manjšine leta 1949 delila v tri kategorije:

1. Člane »Bund der österreichischer Slowenen« in tudi »Bund der Heimattreuen Südkärntner«, ki se brezpogojno zavzemajo za nedeljivo Koroško.
2. Tako imenovane nacionalne koroške Slovence okoli Mohorjeve, ki so sprva bili za Jugoslavijo in so se približevali proavstrijskemu stališču.
3. Člane »Osvobodilne fronte«, ki so jih označevali kot najbolj militantno skupino« (VZ, 13. 3. 1949).

Tudi za ÖVP je največjo nevarnost za Koroško pomenila OF, ki jo je označevala kot izrazito komunistično organizacijo z iredentističnimi cilji (ibid.).

Obe stranki sta tako hoteli nevtralizirati politične organizacije koroških Slovencev, sem sodi tudi posredna in neposredna obuditev vindišarske teorije, kar se je najbolj odrazilo v pripravah na popis leta 1951, ko je koroški deželni

glavar naročil izdelavo statistike po jezikovnih kategorijah, ki so vključevale tudi »vindišarje«.⁶

Proti levo usmerjenim koroškimi Slovencem se je aktivno opredelila tudi avstrijska katoliška cerkev. Levi del je, po prepovedi ustanovitve stranke »Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško«, leta 1949 ustanovil politično organizacijo z imenom »Demokratska fronta delovnega ljudstva« - DFDL. Desni del pa je skoraj v istem času ustanovil NSKS. Koroški Slovenci so se opredelili po svetovnonazorskem kriteriju (Stergar 2001). Na to so nedvomno vplivale tudi avstrijske politične stranke (in pa seveda tudi angleška uprava). Težko bi rekli, da je bil ta vpliv odločilen, je pa nastala situacija ustrezala političnim strankam. To pa je hkrati pomenilo, da sta obe veliki politični stranki od takrat naprej praktično računali na podporo enega ali drugega tabora znotraj koroških Slovencev.

Ideološko razcepljenost znotraj manjšine so stranke najbolj izkoriščale na volitvah. Prav tako je bilo predvolilno obdobje je bilo najprimernejše, da se je na lahek način pridobilo nacionalističnega volivca. Kot so pokazale analize predvolilnih bojev na Koroškem v tem obdobju in tudi pozneje je bilo manjšinsko vprašanje ena glavnih tem pri prav vseh političnih strankah (Nečak 1982, Jesih 1992).

Za povojno obdobje lahko trdimo, da so koroški Slovenci sprva na levem polu volili KPÖ, kar se je najbolj izrazito pokazalo na prvih volitvah leta 1945, ko je po odločitvi o nenastopanju na volitvah plenum OF za Koroško priporočil, da naj volijo eno od avstrijskih strank, »od katerih pa edino program in stališča 'Komunistične stranke Avstrije' glede slovenskega vprašanja in dosledna borba proti fašizmu dajejo garancije za nadaljnje sodelovanje OF in KP v protifašistični borbi nas Koroškem«.⁷ Rezultati so pozneje pokazali, da je KPÖ dobila več kot polovico glasov na slovenskem delu Koroške prav od slovenskih volivcev.

To je sprožilo reakcije tudi pri SPÖ, ki je očitala KPÖ, da podpira prizadevanja koroških Slovencev za združitev z Jugoslavijo. Hkrati pa je tudi sama poskušala nagovarjati slovenske volivce, naj volijo njihovo stranko, saj naj bi znotraj stranke rešili nacionalno vprašanje, to pa jim bo uspelo tudi na Koroškem. Tudi ÖVP je pred volitvami poskušala pridobiti slovenske volivce, za manjšino je zahtevala popolno enakopravnost jezika ter kulturnih in narodnostnih posebnosti. Še posebej pa je presenetila s postavitvijo takratnega predsednika NSKS dr. Joška

* * *

⁶ Z »vindišarsko teorijo« so v Avstriji poskušali dokazati, da koroški Slovenci niso pripadniki slovenskega naroda, temveč neke vrste posebna narodnost. Tovrstna razmišljanja so v delu avstrijske politike prisotna še danes (več glej na primer Zupančič 1999).

⁷ Proglas je objavil Vestnik, Informacijski organ za funkcionarje aktiviste za Slovensko Koroško 7. 2. 1945 (cit. po Zorn 1964: 127).

Tischlerja na svojo listo brez njegove vednosti (več o volitvah 1945 na primer Zorn 1968, Nečak 1982).

Slovensko vprašanje se je v podobnih povezavah pojavljalo pri vseh naslednjih volitvah, še posebej pri parlamentarnih in deželnozborskih leta 1949, za katere je bilo značilno, da sta na njih kandidirali tudi dve slovenski listi. Na deželnozborskih volitvah »Krščansko socialna lista«, s katero sta nastopala NSKS in DFDL, na državnozborskih volitvah pa so Slovenci kandidirali samo z eno listo, in sicer DFDL, medtem ko je NSKS na državnozborskih volitvah podprl ÖVP. Na volitvah leta 1949 je nastopila tudi volilna lista VDU, kar je pri ostalih političnih strankah posredno pomenilo povečano protimanjšinsko dejavnost (ibid.).

Obe slovenski listi sta ob medsebojnem obtoževanju svoj nastop podobno argumentirali. Tako je »Krščansko socialna lista« poudarjala, da si nobena avstrijska politična stranka ni zadala naloge, da bi zaščitila koroške Slovence. ÖVP naj bi predsedniku NSKS Tischlerju za podporo ponudila tri mandate, če bi ji ta garantiral slovenske glasove, na kar ta ni pristal (Zorn 1964:159-161).

DFDL je v svojem volilnem proglašu zavrnila velike stranke, še posebej pa KPÖ (SV, 27. 8. 1949). Slednje je nedvomno bilo tudi posledica informbirojskega spora.

KPÖ se je zaradi tega v predvolilnem času precej rezervirano obnašala do slovenskega vprašanja. Prav v tem času so začeli izdajati časnik v slovenskem jeziku z naslovom »Slovenski borec«, v katerem so predstavljali KPÖ kot edino stranko, ki se bori za interese slovenskega prebivalstva, propaganda pa je bila usmerjena tako proti DFDL kot tudi proti »Krščanski ljudski stranki« (Nečak 1982: 90-91).

Ob volitvah je SPÖ svoja stališča o slovenskem vprašanju predstavila v članku »Socialisti k slovenskemu vprašanju« (Die Sozialisten zur Slowenenfrage, NZ, 23. 9. 1949). Poudarjali so, da jim je s sklepom štirih velesil na konferenci v Londonu uspelo ohraniti avstrijske meje iz leta 1937, na Koroškem pa naj bi imeli pomemben delež pri tem prav koroški socialisti, kar jim je kot nalogo ljudstvo zaupalo že leta 1945. Skupno sožitje obeh koroških jezikovnih skupnosti pa je kljub temu še vedno problem. Prav socialisti pa to vprašanje najlažje rešujejo, ker sami nimajo nobenih predsodkov do narodnostnega vprašanja, saj so le oni edina pozitivna sila, ki je sposobna rešiti manjšinsko vprašanje na Koroškem. V prispevku zanjamo tudi prvi odmik stranke od stališč do obstoječe dvojezične šole, ki je bila uvedena do dokončne ureditve z Državno pogodbo (Zorn 1969:150-151).

Stališča ÖVP je v svojem govoru najbolj nazorno predstavil takratni strankin strokovnjak za manjšinsko vprašanje Steinacher. V manjšinskem vprašanju je ponovno zahteval uveljavitev narodnostno obrambnih nalog, kot so: spodbijanje

zgodovinske laži o germanizaciji, obnovo obrambnih društev, pravico staršev, nevarnost slovenske iredente in pa tudi »preprečiti vsako narodnostno ureditev s paragrafi«, torej preprečitev sprejema manjšinske zakonodaje (SV, 19. 10. 1949).

V kakšnem odnosu sta bili obe veliki stranki do manjšine, kaže tudi predvolilni boj za predsedniške volitve leta 1951, saj sta se obe koalicijski stranki v predvolilnem boju medsebojno obtoževali, da je tako ena kot druga sklenila volilni sporazum z eno od slovenskih organizacij (Nečak 1982).

Da je manjšinsko vprašanje postalo stalnica predvolilnih bojev, so pokazale tudi volitve v deželni in državni zbor leta 1953. Tokrat je bilo v ospredju predvsem šolsko vprašanje, pri čemer se je oblikoval vzorec, ki v veliki meri velja še danes. Inicijativo je prevzela VDU, ki je s pomočjo »Združenja staršev« zahtevala odpravo dvojezične šole za nemške otroke (primerjaj Zorn 1964). Socialisti so se na lokalni ravni akciji pridružili oziroma so z njo vsaj soglašali. Na deželni ravni je bila stranka sicer nekoliko previdnejša in je zagovarjala obstoječo šolsko ureditev, vendar pa je hkrati opozarjala, da obstoječi sistem predvsem za nemško večino ni zadovoljiv, opozarjali pa so tudi na mednarodne dimenzije tega vprašanja, predvsem v luči pričakovanja podpisa ADP in pa seveda odnosov z južno sosedo (na primer NZ, 14. 1. 1953). V bistvu pa sta obe takrat največji koroški stranki v manjšinski politiki že sledili nacionalistični politiki tretje politične sile v deželi VDU.

Odnos avstrijskih/koroških političnih strank do slovenske manjšine na Koroškem je v prvem povojnem desetletju izhajal iz:

1. tradicionalnega, Slovincem nenaklonjenega odnosa, ki se je kazal že v prvi avstrijski republiki, izjema je nekaj časa bila samo KPÖ;
2. notranjepolitičnih okoliščin v Avstriji, še posebej na Koroškem, ko je slovenska manjšina vsaj kratek čas bila pomemben politični dejavnik v deželi, posebej v povezavi s prosovjetsko KPÖ;
3. »komunistične nevarnosti«, ki jo je predstavljala slovenska manjšina, predvsem OF, tako za angleške zasedbene oblasti kot za koroško politiko;
4. strahu pred priključitvijo Koroške k Jugoslaviji, ki je bil vsaj prva povojna leta precej realen;
5. previdnih ukrepov do slovenske manjšine do obdobja, ko še ni bil jasen rezultat ADP;
6. nemškega nacionalizma, ki je na Koroškem tradicionalno močan v vseh političnih strankah, hkrati pa je praktično blokiral tiste sile, ki so poskušale manjšinsko vprašanje rešiti na demokratičen način, kar se je posebej videlo na volitvah;

7. stališča, da je treba razbiti enotno organizacijo manjšine pod komunističnim vplivom, kar je v celoti uspelo;
8. prizadevanj po oblikovanju Avstriji »lojalnih Slovencev« in avstrijskega karakterja manjšine, kar se je kazalo pri vzpodbujanju raznih »umetnih« slovenskih organizacij in pa seveda v obuditvi vindišarske teorije.

Odnos strank do slovenske manjšine, ki je izhajal iz zgoraj navedenih izhodišč, je onemogočil ureditev položaja slovenske manjšine na Koroškem, predvsem pa je že v začetku ob oblikovanju nove politične ureditve v Avstriji izhajal iz manjšini nenaklonjenih stališč. Možnost za demokratičnejši odnos ter za politično integracijo koroških Slovencev v avstrijsko družbo po svetovnonazorskih in ne nacionalnih kriterijih je bila za dolgo izgubljena.

»MIRNA« ŠESTDESETA LETA

Že kmalu po podpisu Avstrijske državne pogodbe leta 1955 avstrijske stranke z odpravo obvezne dvojezične šole leta 1959 odpravile edino pozitivno rešitev, ki jo je v prvem povojnem obdobju sprejela Avstrija v korist koroških Slovencev. Tako je bila FPÖ že leta 1958, skupaj z ÖVP in KHD, soorganizatorica šolskih stavk, ki so leta 1959 privedle do ukinitve obveznega dvojezičnega šolstva. V šolski zakonodaji iz leta 1959 je bila uveljavljena zahteva FPÖ in KHD o preštevanju manjšine. Avstrijski parlament je predvsem na pobudo FPÖ in obnovljenih nemškonacionalnih organizacij sprejel dva šolska zakona, s katerima je odpravil obvezno dvojezično šolo in dopustil oba jezika kot učna jezika le za tiste učence, ki jih starši k dvojezičnemu pouku prijavijo (več o tem glej na primer Malle 1985).

V obdobju do konca šestdesetih in začetka sedemdesetih let so stranke svoj odnos do slovenske narodne manjšine oblikovale po načelu razdelitve levega in desnega političnega pola znotraj manjšine pod svoje okrilje, kar je v primeru prvega veljalo za SPÖ in drugega za ÖVP, medtem ko je FPÖ pridobivala volivce s svojo protislovensko politiko. Poslej pa sta predvsem obe veliki stranki na neki način »tekmovali« za naklonjenost volivcev iz enega ali drugega tabora koroških Slovencev.

Čeprav so se nekateri vidni posamezniki znotraj levega pola koroških Slovencev uveljavili tudi znotraj strankine hierarhije, je SPÖ je od manjšine v prvi vrsti pričakovala podporo na volitvah. To se je najbolje kazalo ob vsakokratni deklarativni podpori ZSO pred posameznimi volitvami. Tako je problem manjšin predstavljal avstrijski socialdemokraciji zgolj pragmatično dnevopolitično vprašanje, nikakor pa ne programskega ali ideološkega, ki bi ga bilo treba pou-

dariti v kakšnem svojem dokumentu. S tem tudi ne trdimo, da ni bilo določenih poizkusov, da bi se manjšinsko vprašanje ustrežneje rešilo.

Stranke so manjšinsko vprašanje omenjale tudi ob raznih dnevnopolitičnih priložnostnih govorih in, predvsem na Koroškem, v izjavah pred volitvami. Iz tega obdobja moramo omeniti še osnutek »Zakona o uporabi slovenščine pred upravnimi oblastmi/Minderheiten-Verwaltungsamts Sprachegesetz für Kärnten«,⁸ ki ga je pripravil »Urad avstrijskega zveznega kanclerja« spomladi leta 1967, to je v času enostrankarske vlade »Ljudske stranke«, ki jo je vodil kancler Klaus. Osnutek je ostal le na papirju, kot se je zgodilo tudi s podobnim predlogom iz leta 1960, ki ga je obravnavala še koalicijska vlada ÖVP/SPÖ. Osnutek se je omejeval zgolj na tisti del 7. člena Državne pogodbe, ki zagotavlja enakopravnost slovenščine in uvedbo dvojezičnih topografskih napisov v sodnih in upravnih organih južne Koroške s slovenskim in mešanim prebivalstvom. Glavne pomanjkljivosti tako pripravljenega osnutka so bile, da je zajemal samo del dvojezičnega ozemlja. O krajih, v katerih bi zakon veljal, bi glasovale stranke, zastopane v občinskih svetih (Zorn 1974).

ÖVP se je v programu sprejetem leta 1965 (Celovski manifest) v poglavju o demokraciji kot vladajoči obliki svobode zgolj deklarativno zavzela tudi za varstvo manjšin. Že v naslednjem programu iz leta 1972 pa se je zopet samo načelno opredeljevala do socialnih, rasnih, etničnih in verskih predsodkov.

Tako kot smo ugotavljali za »Socialistično stranko« je bila tudi »Ljudska stranka« politično povezana z delom koroških Slovencev, v tem primeru z »Narodnim svetom koroških Slovencev«. To sodelovanje med NSKS in ÖVP se je v nekem smislu začelo s tem, da je NSKS podprla »Ljudsko stranko« na volitvah v državni zbor leta 1949. Tovrstne podpore so se nadaljevale do konca šestdesetih let, ko je NSKS to podporo prekinil. Dejansko je bila pri prekinitvi (formalnih) odnosov odločilna odločitev NSKS, da zagovarja samostojni nastop tudi na deželnozborskih volitvah (primerjaj tudi Stergar 1992). Seveda pa ne moremo trditi, da so s tem usahnile individualne povezave posameznih članov NSKS z »Ljudsko stranko« (in tudi z nekaterimi drugimi strankami). To nam potrjuje tudi analiza volilnih rezultatov na dvojezičnem ozemlju (več o tem v Jesih 1992).

FPÖ je bila v tem obdobju predvsem razpoznavna po svoji protislovenski politiki, ki pa je zaradi relativne šibkosti tudi na Koroškem ni mogla v celoti uveljaviti. Leta 1969 beležimo interpelacijo FPÖ v avstrijskem državnem zboru zoper obvezno dvojezično usposobljenost dvojezičnih učiteljev v šolah na južnem Koroškem.

* * *

⁸ Osnutek je objavljen v: Veiter 1970: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich. Wien: 797-799.

Prav tako odnos med KPÖ in Slovenci ni bil bistveno boljši od ostalih strank, kljub temu, da je predvsem v koroški organizaciji kar precejšen članov in volivcev bil iz slovenske narodne skupnosti. To je trajalo vse do sedemdesetih let, ko je KPÖ reagirala na izbruh nemškega nacionalizma. V tem obdobju pa se je s KPÖ povezala tudi z delom slovenske mladine, ki se je zbiral okoli lista »Kladivo«. Poudariti moramo, da gre tu le za del te skupine, saj se je drugi del priključil maoistom (Jesih 1992). Na 11. deželni konferenci stranke 11. aprila 1972 v Beljaku je stranka sprejela tudi posebno izjavo v podporo slovenski narodni manjšini (Weg und Ziel, 1972 12: 421). Nedvomno je, da je izjava kljub iskrenosti pomenila poizkus KPÖ, da v zaostrenih političnih razmerah privabi večje število slovenskega članstva in seveda še večje število slovenskih volivcev. Kot so pokazali rezultati volitev, ji je to uspelo, vendar je v primerjavi s celotnim potencialom slovenskih volivcev bil to še vedno zelo majhen delež. Seveda so ta prizadevanja povezana tudi z vse večjim upadom članstva, ki je v začetku sedemdesetih let postal še izrazitejši.

IZBRUH NEMŠKEGA NACIONALIZMA V ZAČETKU SEDEMDESETIH LET IN TROSTRANKARSKI SPORAZUM

Leta 1972 je bil sprejet znani »Zakon o dvojezičnih topografskih napisih« (BGBl, 27. 7. 1972, 270). Zakon, ki je bil sprejet samo z glasovi socialističnih poslancev, je predvidel 205 krajev na južnem Koroškem, v katerih je bilo treba poleg nemških namestiti tudi dvojezične topografske napise. Sprejem zakona je bil prelomen v odnosu SPÖ do slovenske manjšine. Zakon, s katerim kljub temu, da je veljal za celotno ozemlje, slovenska narodna manjšina ni bila zadovoljna, saj je zajemal le dobro četrtino krajev na dvojezičnem ozemlju, je sprožil silovite reakcije nemškonacionalnih sil. Nemški nacionalisti so v nekaj nočeh na silo odstranili vse nanovo postavljene dvojezične napise. Vprašanja ni rešila niti »Študijska komisija za vprašanja slovenske narodne skupnosti« (glej prejšnje poglavje), ki se je Slovenci niso udeležili niti »Kontaktne komite« v letu 1976, v katerem so bili predstavniki vlade in koroških Slovencev. Pogovore je avstrijska vlada prekinila z argumentom, da ne more več zdržati pritiska nemških nacionalistov na Koroškem, ki so zahtevali ugotavljanje manjšine (Grilc 1982).⁹

* * *

⁹ Pod kakšnim pritiskom je bila avstrijska vlada, kaže na primer dejstvo, da sta se oba predsednika osrednjih organizacij koroških Slovencev skrivaj srečala z avstrijskim zunanjim ministrom Pahrom v italijanskem Vidmu (Grilc 1982). Na neznano dejstvo nas je opozoril dr. Janko Pleterski v svoji knjigi »Avstrija in njeni Slovenci 1945-1976«, v kateri je opozoril, da je takratni jugoslovanski politik Stane Dolanc prek socialistične internacionale, konkretno Williija Brandta, poskušal vplivati na avstrijskega kanclerja Kreiskega. V pismu Brandtu Kreisky priznava, da je do sporazuma prišlo zato, da bi pomirili nacionalistične tone v obeh opozicijskih strankah (Pleterski 2000: 224-225).

V ozadju pa so bili dnevopolitični interesi koroških strank in pa seveda bližajoče se volitve. Na čelu koroške SPÖ je prišlo do zamenjave, dotedanjega deželnega glavarja Hansa Simo je zamenjal Leopold Wagner, in s tem začel obdobje izrazito nenaklonjenega odnosa SPÖ do slovenske manjšine, ki je trajalo vse do konca osemdesetih let (več glej v Obid/Messner/Leben 2002: 137-138). Socialistična stranka je tudi ali predvsem zaradi omenjenega zakona na Koroškem začela izgubljati glasove na volitvah, na njen račun pa sta jih pridobivali drugi dve stranki, povezani z nemškonacionalnimi organizacijami (primerjaj tudi Nečak 1982; Jesih 1992). Reakcije ostalih strank in nemškonacionalnih organizacij so bile tako močne, da je to bil verjetno za dolgo časa zadnji tovrstni poskus, da bi ena sama stranka brez dogovora z ostalimi poskušala rešiti manjšinsko vprašanje. Čustva, ki se jih lahko razburka s takšno ali drugačno manjšinsko politiko, so očitno prenevarna za koroške in avstrijske politične stranke.

To je bilo tudi odločujoče, da je leta 1976 prišlo do podpisa trostrankarskega sporazuma, ki je omogočil sprejemanje manjšinske zakonodaje na podlagi soglasja treh v parlamentu in koroškem deželnem zboru zastopanih političnih strank.¹⁰ Na podlagi sporazuma je bilo najprej izvedeno štetje posebne vrste, v letih 1976 in 1977 pa sprejeta restriktivna sedmojuljska zakonodaja. Gre za tako imenovani »Zakon o narodnostnih skupinah«, na njegovi podlagi pa so bile leta 1977 sprejete še štiri uredbe, s katerimi so bila določena območja, na katerih je treba namestiti dvojezične topografske napise; določena sodišča, upravni in drugi organi ter uradi, na katerih je slovenščina dovoljena kot uradni jezik; določene slovenske oznake za naselja; predvideno oblikovanje narodnostnih svetov pri avstrijskem zveznem kanclerju.¹¹ Šlo je za najboljširnejšo ureditev manjšinske zakonodaje po letu 1955, ki je bila sprejeta v popolnem nasprotovanju manjšine.

Takratni predsednik ZSO Feliks Wieser je trostrankarski sporazum označil kot nedemokratičen in neparlamentaren instrument, ki rabi nacionalističnim krogom na Koroškem (Wieser, 1982). Opozorimo naj, da so trostrankarski sporazum podpisali tako predsedniki strank v deželi kot na zvezni ravni in kot tak zanika običajno podajanje žogice iz zveze na deželo in obratno. Vpliv strank na Koroškem na manjšinsko politiko pa je že zaradi položaja v razmerju političnih sil na Koroškem odločilen.

Na manjšinskem področju so se torej tri vodilne avstrijske stranke poenotile o temeljnih političnih izhodiščih o politiki do slovenske narodne manjšine. Trostrankarski sporazum je omogočil koroškim političnim strankam, da so manjšinsko

* * *

¹⁰ Besedilo sporazuma je objavljeno v Unkart/Glantschnig/Ogris 1984.

¹¹ Bundesgesetz von, 7. Juli 1976 über die rechtliche Stellung von Volksgruppen in Österreich-Volksgruppengesetz; (BGBl 118/1976). ».

vprašanje postavile na drugi tir v okviru svojih medsebojnih obračunavanj. Lahko rečemo, da je manjšinsko vprašanje po podpisu trostrankarskega sporazuma prenehalo biti ključno vprašanje predvolilnega boja. S trostrankarskim sporazumom pa so dobile, prek predstavnikov »Svobodnjaške« in »Ljudske stranke Avstrije«, neposredno pravico do soodločanja tudi koroški Heimatdienst in druge protimanjšinske organizacije na Koroškem. Zahteva po redukciji manjšinskega šolstva, sprejeta leta 1988, je bila šolski primer takega delovanja (genezo sprejema zakonodaje glej v Devetak/Šulc/Jesih 1988), podobno velja tudi za neizvajanje »Odločbe avstrijskega ustavnega sodišča o dvojezičnih topografskih napisih« iz leta 2001.

Posledica take politike je bila tudi ohladitev odnosov s slovensko narodno manjšino, ki je trajala praktično vse od začetka 90. let.

V svojem najnovjšem programu iz leta 1995 avstrijski socialdemokrati poleg načelnih opredelitev o enakopravnosti poudarjajo tudi, »da meja vsakega večinskega odločanja tam, kjer prizadene interes manjšin in posameznika, zato princip večinskega odločanja ne pomeni absolutne pravice. Avstrijska identiteta je rezultat zgodovinskega razvoja jezikovne in kulturne različnosti, zato je treba podpirati jezikovni in kulturni razvoj manjšin. Sožitje med manjšinami in večino zahteva tako duh strpnosti in dialoga kot tudi sprejem ukrepov za medsebojno spoštovanje med vsemi ljudmi, ne glede na njihovo jezikovno in religiozno identiteto«. (Kotanko 1999: 39) Kot vidimo, so tudi opredelitve v tem delu zelo splošne.

Odnos ÖVP do slovenske manjšine lahko označimo kot nerazpoznaven, saj je v stranki prav bojazen pred izgubo nemškonacionalnih volivcev onemogočila vse poizkuse, da bi svojo politiko na manjšinskem področju spremenila v korist Slovencev. Na področju uresničitve manjšinskih pravic je za stranko pomemben »Zakon o narodnih skupinah« iz leta 1976 (primerjaj tudi Mock 1982).

V svojem zadnjem programu »Temeljna načela« iz leta 1995 je manjšinsko vprašanje omenjeno zgolj načelno, in sicer v povezavi z različnostjo evropskih kulturnih tradicij, za katere se stranka zavzema tako v Avstriji kot tudi v drugih državah (program je objavljen v Kotanko 1999: 61).

Interese protislovenskih organizacij je (poleg FPÖ) zastopala predvsem ÖVP. Kot primer omenimo samo leto 1972, ko je ÖVP v že omenjeno »Študijsko komisijo za probleme slovenske narodne skupine na Koroškem« predlagala dr. Valentina Einspielerja, ki je bil član ÖVP in vrste nacionalističnih organizacij (KHD, KAB, Zveza Vindišarjev). Posebej je tovrstno »predstavništvo« prišlo do vel-

jave (prav tako tudi preko FPÖ) po podpisu trostrankarskega sporazuma leta 1976, ko lahko nemškonacionalne organizacije prek svojih članov uporabijo veto na vse ukrepe v korist manjšini (Nečak 1988).

Kljub temu, da je »Ljudska stranka« na volitvah izgubljala, je bil na Koroškem v obdobju 1991 –1998 deželni glavar iz njihovih vrst, kar pa ni pustilo posebnega pečata v politiki, tudi manjšinski ne. To je bil namreč edini način, s katerim so socialdemokrati lahko preprečili Haiderjev vzpon na mesto deželnega glavarja.

V začetku sedemdesetih let je FPÖ postajala vse bolj podobna modernim liberalnim strankam. Toda na področju manjšinske politike, ki jo je vodila skupaj z Heimatdienstom – članstvo v mladinski organizacij/Ring Freieitlicher Jugend je na primer omejevala samo na nemško govoreče – je kazalo, da nemškonacionalnih idej v stranki še dolgo ne bo izpodrinil liberalizem. Spremembe je napovedala tudi izvolitev novega predsednika stranke leta 1980, Norberta Stegerja, ki je napovedoval uveljavitev liberalnih idej v stranki (Perchinig v: Gerlich/Müller: 85). Dokončno pa je stranka opustila liberalne ideje po zamenjavi Stegerja s Haiderjem leta 1985. To potrjuje tudi aktualni strankin program iz leta 1995, ki izhaja iz nemškonacionalnih in desnoradikalnih stališč. V poglavju z naslovom »Pravica do domovine/Recht auf Heimat« poudarja, da je Avstrija domovina zgodovinsko tam naseljenih narodnih skupin, pri čemer ureditev odnosov med njimi izhaja iz tega, da velika večina Avstrijcev pripada nemški narodni skupini (sic!). Pojem domovine je tako definiran prostorsko, etnično in kulturno. Pri zaščiti (avtohtonih) manjšin pa avstrijski pravni sistem logično izhaja iz tega, da večina prebivalstva pripada nemški narodni skupini. Nadalje za narodno pripadnost zahteva priznavalni princip, kar ne velja samo za avtohtone skupine, temveč za vse prebivalstvo, saj se lahko vsak svobodno opredeli, kateri narodnosti pripada. Zanimiv je tudi odnos do ADP, za katero program poudarja, da je s svojimi omejitvenimi določbami postala zastarela, kar še posebej velja na manjšinskem področju, kjer so zaščitna določila že dolgo vključena v avstrijski pravni sistem. Veliko bolj odprta pa je stranka v programu do pravic nemške manjšine na južnem Tirolskem, za katero pušča odprto možnost priključitve k republiki Avstriji – program je bil sprejet v letu priključitve Avstrije EU – posebej pa opredeljuje tudi dolžnost Avstrije, da skrbi za nemške manjšine na področju nekdanje avstroogrške monarhije (Kotanko 1999: 110 in dalje). Kot vidimo, gre za popolnoma socialdarwinistično pojmovanje etnično pluralne družbe, ki ga poleg FPÖ v Evropi zagovarjajo številne desne stranke, na primer v Nemčiji »Republikanci« in še nekatere druge stranke, v Italiji »Severna liga« in neofašisti, v Franciji »Nacionalna fronta«, na Nizozemskem »Centralni demokrati«, v Belgiji prav tako

»Centralni demokrati« (glej tudi Wakounig/Gstettner 1994). Etnično mešani prostor je potemtakem prostor, v katerem vladajo tisti, ki so številčno in drugače močnejši, drugi pa se jim morajo podrediti.

Da je bil liberalizem pri svobodnjakih poražen, dokazuje tudi odcepitev »Liberalnega Foruma« iz stranke, do katerega je prišlo leta 1994.

»Svobodnjaška stranka« na notranjepolitičnem področju po ponovnem volilnem uspehu na volitvah na Koroškem leta 1999, ko je Haider postal deželni glavar, še posebej pa po oblikovanju koalicije z ÖVP po volitvah na zvezni ravni istega leta, diktira manjšinsko politiko tako na Koroškem kot tudi v Avstriji.

V odnosu do slovenske manjšine je FPÖ z obema drugima strankama v koroškem deželnem zboru povezana s trostrankarskim sporazumom iz leta 1976, kar se odraža tudi v zvezni politiki, kjer ta sporazum ne zavezuje edino »Zelenih«. To se je nazadnje najbolj jasno pokazalo ob odločitvi avstrijskega Ustavnega sodišča o znižanju deleža slovenskega prebivalstva, ki je potrebno, da se v kraju postavijo dvojezični napisi.¹² Odločitvi je najbolj nasprotoval prav koroški deželni glavar Haider, ki kategorično zavrača možnost, da bi na Koroškem postavili dodatne dvojezične napise. Vse tri v koroškem deželnem zboru zastopane politične stranke so v tej zvezi sprejele in podpisale posebno »Skupno izjavo«. V izjavi zahtevajo med drugim soglasnost reševanja vprašanja in preverjanje absolutne ničnosti razsodbe Ustavnega sodišča kot osnove za morebitno postavitev dvojezičnih tabel, upošteva naj se rezultate popisa 2001 oziroma zahtevajo morebitno ugotavljanje manjšine ter sklic okrogle mize s predstavniki manjšine in domovinskih organizacij (povzemamo po: <http://volksgruppen.orf.at> 18. 1. 2002). To samo dokazuje, da stranka tudi danes diktira manjšinsko politiko na Koroškem in v Avstriji tako na notranjepolitičnem področju kot tudi v odnosih z drugimi državami. Nenaklonjenost do slovenske narodne manjšine na Koroškem, ki včasih meji celo na sovražnost, se je še bolj kot v programskih dokumentih izražala v dnevni politiki in na volitvah, še posebej na Koroškem. Obid, Messner in Leben (2002) primerjajo Haiderjevo nemškonacionalno, desnoradikalno in manjšini sovražno politiko na Koroškem z vadbenim poljem (»Exerzierfeld«). Torej je Koroška neke vrste vadbeno polje v nemškonacionalni in desnoradikalni politiki stranke. Poudariti moramo tudi, da je FPÖ na Koroškem neposredno povezana z osrednjo nacionalistično protislovensko organizacijo KHD, saj je zastopana v njenem vodstvu. Vse bolj pa je jasno tudi, da so tako imenovane domovinske organizacije, ki so v sedemdesetih letih odločilno vplivale na manjšinsko politiko, danes samo še instrument, ki ga za razne »oblike pritiska« spretno izkorišča FPÖ (primerjaj tudi Obid/Messner/Leben 2002). Tako je na primer

* * *

¹² Verfassungsgerichtshof, g 213/01-18, V62, 63/01-18, 13.1.2001.

leta 1983 skupina poslancev koroške svobodnjaške stranke predložila koroškemu deželnemu zboru predlog manjšinskega šolskega zakona. Predlog se v bistvu ni razlikoval od podobnega predloga, ki ga je že prej v politično diskusijo lansiral KHD in je zahteval teritorialno in številčno zmanjševanje dvojezičnega šolstva (primerjaj Jesih 1984). To se je s spremembo šolske zakonodaje leta 1988 tudi zgodilo. Podobnih primerov bi lahko našteali še več.

Kljub temu je mogoče sklepati, da svobodnjaška stranka na volitvah nagovarja tudi del slovenskih volivcev, pa tudi nekateri vidni predstavniki slovenske manjšine so opravljali funkcije, tesno povezane z deželnim glavarjem Haiderjem.

KPÖ je kljub temu, da je politično postajala vse bolj nepomembna, prav manjšinskemu vprašanju posvečala precej pozornosti. Po zaostitvi avstrijsko jugoslovenskih odnosov v letih 1972-1973 zaradi dogodkov okoli dvojezičnih krajevnih napisov je KPÖ zahtevala med drugim direktne avstrijsko jugoslovenske kontakte pri reševanju problemov, sklicujoč se na vlogo, ki jo ima Avstrija kot zaščitnica nemškega prebivalstva na južnem Tirolskem (Weg und Ziel, 1. 1973/3).

Predsednik stranke na Koroškem Raimund pa je istega leta poudarjal, da na Koroškem v času, ko potekajo procesi zблиževanja med državami in narodi, nemškonacionalni krogi zganjajo nacionalizem do koroških Slovencev in sovrastvo do sosednje dežele (ibid.). Sredi sedemdesetih let pa je prišlo tudi do aktivne vključitve slovenskega članstva v vodilne strukture KPÖ, kakor tudi na vidna mesta kandidatnih list za volitve. To se je seveda poznalo tudi v odnosu stranke do Slovencev.

Ključno vprašanje za preseganje krize v nacionalnih odnosih so komunisti videli v razvoju demokratičnega solidarnostnega gibanja (Weg und Ziel, 1975, 8). Tudi dejansko so komunisti v solidarnostnih komitejih v sedemdesetih letih odigrali vidno vlogo.

Razumljivo je, da je stranka zavrnila tudi sedmojuljsko zakonodajo in popis prebivalstva posebne vrste. Seveda pa se je vse končalo pri zunajparlamentarni podpori. Leta 1976 so v stranki zahtevali rešitev manjšinskega vprašanja z neposrednimi pogajanjmi z manjšinskimi organizacijami. Manjšinsko vprašanje so izpostavili kot temeljno vprašanje demokracije. Demokratične pravice, ki jih v Avstriji zahtevajo za južne Tirolce, je treba zagotoviti tudi hrvaškim in slovenskim sodržavljanom. V programu leta 1982 posvečajo posebno poglavje pravicam narodnih manjšin, ki jih označujejo kot temeljna vprašanja svobodnjaških pravic in demokracije. Zahtevajo uresničitev pravic na podlagi člena 7 in zavračajo »Zakon o narodnih skupinah« iz leta 1976. Omenimo še resolucijo, ki jo je KPÖ sprejela

konec leta 1984 na izredni deželni konferenci, s katero so podprli ohranitev dvojezičnega šolstva na Koroškem (Jesih 1992).

Lahko rečemo, da je bila deklarativna in tudi dejanska podpora (v okviru zmožnosti), ki jo je KPÖ namenjala Slovincem od začetka sedemdesetih let dalje nekaj časa skoraj edina politična podpora, ki so jo dobili od organiziranih političnih sil v Avstriji. Seveda pa je stranka od te podpore tudi nekaj pričakovala: večjo podporo Slovencev na volitvah, kjer pa verjetno ni naletela na pričakovan odziv. To si moramo seveda razlagati tudi z dolgoletnim odnosom stranke do Slovencev, ki je izhajal iz leta 1948, pa tudi antikomunizem je bil v Avstriji – tudi med slovenskim prebivalstvom – zelo močan. Navsezadnje pa ideološko zelo heterogeni slovenski narodni skupnosti na Koroškem tudi težko pripišemo večji posluš za politiko KPÖ na ostalih področjih. To pa je verjetno eden glavnih razlogov za splošno neatraktivnost KPÖ tudi drugje v Avstriji.

POJAV NOVIH POLITIČNIH GIBANJ V OSEMDESETIH IN POSLEDICE NA ODNOS STRANK DO NARODNIH MANJŠIN

»Zeleni« so v dolgočasno in strankarsko omejeno avstrijsko politiko prinesli prepotrebno dinamiko in tako dodobra spremenili tradicionalne politične delitve. Avstrijo je namreč dolgo obvladovala politična naveza SPÖ - ÖVP, ki se ji je občasno priključila še FPÖ.

Današnji »Zeleni« so se razvili iz »Alternativne liste Avstrije«, ki se je oblikovala po združitvi več levih alternativnih skupin konec leta 1982. Že ob ustanovitvi so bili prisotni nekateri člani slovenske narodne skupnosti iz obeh osrednjih slovenskih organizacij. Na ustanovnem kongresu je lista sprejela kratki program in statut (Alternative Liste b.l. bk.). Zaradi komplikacij z imenom, (pojavi se je namreč več različnih zelenih skupin, ki so se podobno ali skoraj enako imenovale), si je lista nadela še podnaslov »za demokracijo in varstvo okolja«. Podnaslov pove, da za listo ni bilo primarno samo varstvo okolja, ampak tudi druga družbena vprašanja. V programu je poudarila, da ima svoje korenine v mirovnem in alternativnem gibanju. Program je temeljil na štirih poudarkih: ekologiji, temeljni demokraciji, solidarnosti in nenasilju (ibid.). Že v to prvo verzijo programa so vključili tudi slovensko narodno skupnost, saj poudarjajo, da pripadniki narodnih manjšin niso nikakršni tujci, temveč zgled odnosa do vseh ostalih manjšin v družbi. Zato je treba končati s tako imenovano politiko »Schlusstricha« (obračuna). Med drugim so v programu poudarili, da je treba slovensko manjšinsko vprašanje urediti po zgledu južnih Tirolcev, kajti le to jim bo omogočilo enake možnosti za politični, kulturni in gospodarski razvoj (ibid.).

Del slovenske narodne skupnosti se je že od vsega začetka povezoval s posameznimi deli zelenega gibanja. Organizacijsko se je ta odnos najbolj izoblikoval z »Alternativno listo Avstrije/Alternative Liste Österreichs« - ALÖ in »Koroško enotno listo«, čeprav so se v začetnem obdobju z njo povezovali tudi drugi predstavniki koroških Slovencev. Tudi pozneje se je izkazalo, da je bila podpora zelenemu gibanju s strani slovenske narodne skupnosti dejansko nekoliko širša od baze, ki jo je imela zgolj »Koroška enotna lista«. ¹³

Na svojem drugem kongresu v Linzu leta 1982 sta »Alternativna lista« in KEL sprejeli programski dokument z imenom »Linška izjava«, v kateri sta obširno opredelili svoj odnos do narodnih manjšin v Avstriji. Na kongresu so o sodelovanju obeh skupin in podpori ALÖ slovenski narodni manjšini pri njenih zahtevah za uresničevanje narodnostnih in drugih zahtev enakopravno sodelovali delegati »Alternativne liste« in predstavniki KEL. Izjava nikakor ni pomenila samo podpore KEL, ampak je imela širši pomen. V njej je med drugim poudarjeno, da so razmere med vodilnimi političnimi silami v Avstriji take, da manjšina v njih ne vidi nobene alternative. K temu prispeva tudi sistem socialnega partnerstva, ki kot tak ni posebno senzibilen za uresničevanje in upoštevanje legitimnih specifičnih interesov posameznih skupin, kot so na primer narodne in druge manjšine. Ponujale so se nove politične alternative, širše od dosedanjih oblik, kot so na primer solidarnostni komiteji ali gibanja proti atomski energiji. Zato so Slovenci v ALÖ v primerjavi z drugimi političnimi grupacijami tisti, ki imajo svoje lastno zastopstvo in s tem svojo lastno politiko za slovensko prebivalstvo na južnem Koroškem (»Linzer Erklärung« 1982: 2). Na podlagi teh stališč sta obe skupini sprejeli smernice v politiki do narodnih manjšin, v katerih sta izhajali iz člena 7 ADP in v njem zagotovljenih pravic ne glede na številčno stanje manjšine, prepoved vseh fašističnih, nemškonalcionalnih in manjšini sovražnih organizacij ter podporo obema osrednjima organizacijama koroških Slovencev v njihovih zahtevah po:

- slovenskih oddajah na televiziji in celodnevnom programu na radiu,
- enakopravnosti slovenskega jezika v vseh javnih službah,
- vzpostavitvi pogajalskega foruma med predstavniki zvezne vlade in narodnimi manjšinami za reševanje odprtih vprašanj (ibid: 2-4).

* * *

¹³ To so nam potrdile tudi analize volilnih rezultatov; primerjaj na primer Jesih 1988

Izjava je najbolj celovito pripravljen dokument, ki ga je do tedaj sprejela katerekoli avstrijska politična stranka v zvezi s problematiko narodnih manjšin.

»Koroška enotna lista« je »Alternativno listo« podprla oziroma skupaj z njo nastopila na vseh volitvah do leta 1990. Višek sodelovanja pomeni skupni nastop z »Zeleno alternativno listo« na državnozborskih volitvah leta 1986, ki je prinesel uspeh »Zelenih« z uvrstitvijo osmih poslancev v avstrijski državni zbor. Z izvolitvijo slovenskega poslanca je slovenska manjšina znotraj zelenih in znotraj avstrijskega političnega življenja pridobila možnost neposrednega političnega delovanja na najvišji ravni. Pred državnozborskimi volitvami leta 1990 se je ta povezava razdrla.¹⁴

»Zelena alternativa« je ob ustanovitvi na Koroškem v svojem statutu poudarila predvsem ekologijo, demokratizacijo družbe in novo politiko v smislu, da ni tradicionalna stranka, ki ne bi upoštevala avtonomije vanjo vključenih skupin. Posebej pa je poudarila, da se zavzema »za razvoj manjšinske politike in podpira prizadevanja za obstoj in razvoj slovenske narodne skupnosti na Koroškem ter da zavrača vsa fašistična, rasistična, seksistična in druga nedemokratska gibanja« (Satzungenb.l.b.k).

Je pa KEL v utemeljitvi za povezavo pošteno priznala, da je prvi interes povezave izvolitev njenega kandidata v parlament, »saj je 'Zelena alternativa' edina od avstrijskih političnih strank, ki se zavzema za parlamentarno zastopstvo narodnih manjšin« (NT, 23. 4. 1987). Manjšinsko vprašanje v ZA je bilo vsekakor tudi sad delovanja KEL, vendar moramo poudariti, da v nekaterih ključnih vprašanjih ni bilo enotnega mnenja. Najbolj izrazit primer je vsekakor Karla Smolleja glasovanje za šolski zakon leta 1988,¹⁵ ko je večina zelenih poslancev glasovala proti sprejemu zakona. Pri nekaterih drugih vprašanjih je prišlo do še večjih razlik v pogledih, saj je tudi KEL poudarjala, da se vsi njeni sodelavci ne strinjajo z vsemi zahtevami Zelenega gibanja (ibid.).

Tudi v svojem najnovejšem »Temeljnem programu« iz leta 2001 je vprašanju manjšin posvečeno veliko prostora. Zanimivo je, da »Zeleni« edini v Avstriji ohranjajo termin etnične ali narodne manjšine in ne uporabljajo termina narodne skupine, ki ga je uvedel »Zakon o narodnih skupinah« iz leta 1976.

»Zeleni« opredeljujejo položaj manjšin kot temeljno vprašanje demokracije. Pri tem ločujejo med »starimi« in »novimi« manjšinami, ki so v Avstriji v primerjavi z večino v neenakopravnem položaju tako na socialnem kot na političnem

* * *

¹⁴ O razvoju in posameznih volilnih nastopih koalicije glej v Jesih 1988, 1992

¹⁵ Ob načrtovanih spremembah »Zakona o dvojezičnem šolstvu«, ki jim je slovenska narodna manjšina izrazito nasprotovala. Uspelo ji je mobilizirati izredno široko solidarnostno gibanje v vsej Avstriji, ki pa je usahnilo po glasovanju K. Smolleja za zakon.

področju. Manjšinski konflikti pa so rezultat in izraz neenakomerne porazdelitve moči in odnosov na relaciji center - periferija. Zato je emancipacijska politika do manjšin usmerjena k temu, da prepreči socialne, ekonomske, politične in jezikovne izključitve posameznikov in skupin. Pri tem pa to ne sme pomeniti »konserviranja« kulturne identitete, temveč preseganje le-te z vsestransko integracijo manjšin v avstrijsko družbo (Grundsatzprogram ...: 71)

Program ocenjuje zakonsko ureditev položaja »starih« manjšin v Avstriji kot nezadovoljivo. Nezadostno naj bi bilo tudi Ustavno določilo, saj morajo vedno znova posamezni predstavniki manjšin iskati svoje pravice na Ustavnem sodišču, kar je v direktnem nasprotju z modernim evropskim multikulturnim in demokratičnim etničnim razvojem. Zato se zavzemajo za zakonsko ureditev manjšinskega varstva. Poudarjajo, da moderna manjšinska politika temelji na definiciji in implikaciji kulturnih pravic. Posamezne pravice pa morajo biti samoumevne, kot tudi to, da so manjšine integrirani del avstrijske družbe (Grundsatzprogram ...: 72).

Manjšine imajo v današnji organizacijski strukturi stranke status tako imenovane »desete dežele« in na podlagi tega tudi štiri člane v predsedstvu stranke.¹⁶ S tem so manjšine znotraj »Zelenih« dobile neke vrste neteritorialni avtonomni status.

Čeprav je po prekinitvi povezav »Zelenih« s KEL (pred volitvami leta 1991) z Zelenimi začela aktivneje sodelovati ZSO, pa ne moremo trditi, da obstajajo trdne personalne povezave med »Zelenimi« in katerokoli slovensko organizacijo na Koroškem. Nedvomno je, da so »Zeleni« stranka, ki je od avstrijskih političnih strank narodnim manjšinam najbolj naklonjena, v kolikšni meri pa se manjšine tega poslužujejo, je drugo vprašanje. Ta ugotovitev velja tudi za slovensko narodno manjšino na Koroškem. Zapisano potrjujejo tudi volilni rezultati na Koroškem, kjer »Zeleni«, razen na občinski ravni, dosegajo veliko slabše rezultate kot v drugih deželah in na zvezni ravni. Kaže, da se pripadniki manjšine pri odločanju za politične stranke še vedno prej odločajo bodisi za klasičen etnični princip in volijo slovensko politično stranko bodisi se odločajo za klasično tradicionalno politično delitev in volijo večinske politične stranke.

Uveljavitev »Zelenih« je v Avstriji tako na manjšinskem kot na drugih področjih privedla do nujne adaptacije programov in politike drugih strank do narodnih manjšin ter vplivala na celotno vzdušje do narodnih manjšin. Tako so se v začetku

* * *

¹⁶ Avstrija je federalno urejena država z devetimi zveznimi deželami.

devetdesetih let prejšnjega stoletja ponovno obudile diskusije o oblikovanju posebne frakcije slovenskih socialistov v okviru koroške SPÖ. K temu je odločilno vplivalo spoznanje, da je koroška FPÖ pod Haiderjevim vodstvom dokončno pobrala vse nemškonalne glasove, kar se je najbolj pokazalo na deželnozborskih volitvah leta 1989, po katerih je Jörg Haider prvič postal koroški deželni glavar.

Za socialdemokrate pa sta bili v njihovem odnosu do slovenske narodne manjšine oziroma pri poudarjanju slovenske komponente v stranki odločilni tako afirmacija »Zelenih« kot tudi začetek razmišljanj znotraj ZSO o novih konceptih političnega delovanja socialdemokratske stranke, da namreč nekoliko bolj aktivno vključi člane iz vrst slovenske narodne manjšine. Oboje je namreč pomenilo neposredno prehajanje prej zagotovljenih glasov slovenskih volivcev, so morali ukrepati. Ustanovili so »Delovno skupnost Avstrijske narodnosti v SPÖ/Arbeitsgemeinschaft Österreichische Volksgruppen in der SPÖ - DESKAN«. To je razvidno tudi iz tega, da ob ustanovitvi kar niso mogli skriti odklonilnega stališča tudi do novih konceptov delovanja, ki so se razvijali v okviru ZSO, saj »so socialdemokrati prakticirali dialog in medkulturnost že prej« (Ogris 1992).

V pravilih opredeljujejo svoje naloge v združevanju pripadnikov slovenske narodne skupnosti znotraj avstrijskega socialdemokratskega gibanja, zastopanju njihovih interesov; utrjevanju identitete in zavesti skupnosti pripadnikov slovenske in drugih avstrijskih manjšin znotraj SPÖ, širjenju socialdemokratske ideje med manjšino (citirano po Arbeitsgemeinschaft ...1992: 22).

Delovna skupnost je ob ustanovitvi pripravila predlog sprememb »Zakona o narodnih skupnostih« ter tudi stališča k Pernthalerjevemu modelu. Trenutna predsednica Ana Blatnik, ki je tudi namestnica predsednika ZSO, je leta 1994 kandidirala v koroški deželni zbor, vendar za uvrstitev vanj ni dosegla zadosti glasov.

Če je ob ustanovitvi bolj spominjala na civilnodružbeno organizacijo blizu SPÖ, se je v zadnjih letih DESKAN uveljavila kot organizacijska oblika znotraj SPÖ, ki se zavzema za boljše razumevanje manjšinskega vprašanja znotraj stranke (ustvarjanje zavesti o tem problemu), integracijo dvojezičnih osebnosti pri oblikovanju kandidatnih list na občinski ravni (predsednica Delovne skupnosti je članica deželnega predstojništva SPÖ), prejetje finančnih podpor slovenskim društvom s strani dežele Koroške, vključitev ustavnega določila v strankin program SPÖ. Prav tako deklarativno nagovarja tudi druge politične stranke v deželi, od katerih zahteva, »da je politika odgovorna za razvoj narodne skupnosti. Samo ob zavedanju, da le uradno priznavanje in podpiranje razvoja zagotavljata uspešno in enakopravno sožitje v deželi, bo Koroška lahko izjavljala, da opravlja pionirsko delo v evropskem integracijskem procesu na področju narodnih skupnosti« (povzeto po www.Volksgruppen.spoe.at).

Občasno DESKAN izdaja dvojezični časopis z naslovom »Sožitje«. Delovna skupnost nasprotuje etnični zbornici in zagotovljenemu manjšinskemu mandatu za slovensko manjšino v koroškem deželnem zboru, je pa pripravljena na spremembo »Zakona o narodnih skupinah«.

Čeprav lahko trdimo, da je koncept »Zelenih« pri reševanju manjšinskega vprašanja kompleksnejši in modernejši ter da imajo manjšine znotraj zelene stranke dejansko enakopraven položaj, je frakcija DESKAN tudi kot odgovor na povezovanje levega pola koroških Slovencev po letu 1990 uspešno prepričala slovenske volivce, da so ostali zvesti SPÖ. Problem DESKAN, kot tudi SPÖ na Koroškem je, da na področju manjšinske politike zelo malo naredi, prav tako pa je slovenskim članom praktično nemogoče doseči kaj več v strankini hierarhiji. Ob številu glasov, ki jih SPÖ dobi od Slovencev, bi že dolgo na deželni ravni stranko moral zastopati tudi slovenski poslanec.

Čeprav je odcepitev liberalne skupine pod imenom »Liberalni forum« (Liberale Forum - LF) od FPÖ pomenil dokončno cepitev liberalnih in desničarskih sil v stranki, je deloma to tudi rezultat spremenjenih političnih razmer sredi devetdesetih, predvsem pa tudi zaključevanja procesa priključevanja Avstrije Evropski uniji, proti čemur je najbolj nasprotovala prav FPÖ. LF je na volitvah v državni zbor leta 1994 osvojil kar 11 mandatov v parlamentu. Na naslednjih (predčasnih) volitvah leta 1995 je stranka nastopila skupaj z EL in se prav tako z 11 poslanci uvrstila v avstrijski parlament. Za nastop na volitvah sta obe stranki podpisali posebno pogodbo o sodelovanju, s katero sta predvideli, da dobi kandidat EL Karel Smolle ne glede na volilno aritmetiko morebitni 12. osvojeni mandat, v klubu pa bi morebitni slovenski poslanec ohranil popolno avtonomijo (NT 27. 10. 1995). Povezava je bila kljub vsemu presenetljiva, saj gre za ideološko različni skupini, pri čemer je LF izrazito liberalna in antikatoliška stranka. Tudi v svojem klasično liberalnem programu »Liberalni forum« manjšinam ne posveča posebne pozornosti, temveč jih omenja le posredno v opredelitvah splošne enakosti, ki naj velja za vse, ne glede na etnične in druge pripadnosti (Kotanko 1999: 159).

Že na naslednjih parlamentarnih volitvah leta 1999 pa se stranki ni več uspelo uvrstiti v parlament.

Rezultati volitev na dvojezičnem območju so pokazali, da volilna koalicija med LF in EL na dvojezičnem ozemlju ni naletela na velik odziv slovenskih volivcev. Iz primerjave med osvojenimi glasovi na deželnozbornih volitvah leta 1994 za EL in državnozbornimi volitvami ugotovimo, da je koalicija med EL in LF dosegla na

račun EL le slabih 2.000 glasov več kot leta 1994 (kar je hkrati pomenilo skoraj za tretjino manj glasov kot jih EL ponavadi dobi na deželnozborskih volitvah; leta 1994 na primer 3.327 (SV, 21. 12. 1995).

Podobno smo ugotavljali tudi za ostale skupne nastope.

Kljub temu se je Karel Smolle na podlagi predvolilne pogodbe leta 1998 po odložitvi mandata enega izmed poslancev LF ponovno uvrstil v parlament. Leta 1996 so poslanci »Liberalnega foruma« in »Zelenih« na njegovo pobudo vložili predlog o reformi člena 19 »Temelnjega državnega zakona«. Gre za tisti del avstrijske ustave, ki je bil sprejet že v monarhiji leta 1867: člen 19 govori o narodnostih oziroma manjšinah (Volksstämme). Gre za zastarela določila, ki jih avstrijski parlament že desetletja namerava spremeniti. Bistvo predloga je bilo v uzakonitvi možnosti iztožljivosti manjšinskih pravic s strani manjšinskega zastopstva; do sedaj po tem členu to velja le za posameznike. Drugi del novega člena pa bi konkretno določal obveznosti glede dvojezičnih vrtcev. Čeprav je v začetku postopka kazalo, da bo predlog naletel na pozitiven odmev tudi pri drugih strankah, se je pozneje izkazalo, da ga avstrijska politika ni pripravljena podpreti.

SKLEP

Nobenega dvoma ni, da se koroški Slovenci čutijo kot del avstrijske družbe in na razne načine poudarjajo svojo pripadnost avstrijski naciji, vendar kljub temu težko najdejo učinkovite oblike integracije v institucije avstrijskega političnega sistema, v katerih bi hkrati ohranili tudi svojo etnično subjektiviteto. Obe osrednji organizaciji slovenske narodne manjšine na Koroškem sta ob ideološki dvotirnosti iskali zaveznike v političnih strankah bodisi na enem bodisi na drugem političnem polu avstrijske politike, upoštevajoč dejstvo, da je svobodnjaška stranka tudi po avstrijskih ocenah manjšini izrazito nenaklonjena. To je v veliki meri vplivalo na to, da sta obe organizaciji do večine političnih strank izoblikovali izrazito negativen odnos, še posebej v obdobju med 1970 in 1990. To je samo še poglobilo dvojno politično naravo pripadnikov slovenske narodne manjšine. Nekatere značilnosti političnega sistema Avstrije, ki omogočajo, da lahko različne interesne skupine prav z dogovarjanjem dosegajo soglasje o temeljnih vprašanih urejanja medsebojnih interesov bi lahko omogočile, da bi preko njih preseli dvojno politično naravo pripadnikov manjšine. Socialno partnerstvo v Avstriji pa je bilo dolgo časa zgled tovrstnega urejanja odnosov v družbi. To ji je omogočilo, da je dolgo časa nevtralizirala vse oblike konfliktov. Zato je toliko bolj nenavadno, da je prav na manjšinskem področju v vzpostavljeni »konkordančni« demokraciji, sporazumevanje s trostrankarskim sporazumom najbolj odpovedalo. Trostrankarski sporazum iz leta 1976 sicer predstavlja soglasje pri odločanju o manjšinskih vprašanih, vendar je to soglasje, do katerega je prišla večina v politiki proti man-

jšini (Pelinka 1988). Trostrankarski sporazum je v bistvu postavil formalnopravne temelje za nadaljnjo politiko Republike Avstrije do narodnih manjšin oziroma je rezultat tega sporazuma trenutni nezadovoljivi položaj slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Ne glede na ostala določila trostrankarskega sporazuma, ki so omogočila izvedbo popisa prebivalstva posebne vrste leta 1976 ter sprejem sedmoujlijske zakonodaje, je soglasje pri odločanju o zadevah, ki se tičejo manjšine, najbolj bistvena sestavina omenjenega sporazuma. Še posebej če vemo, da so se tri v koroškem deželnem in avstrijskem državnem zboru zastopane politične stranke sporazumele, da bodo na takšen način odločale samo o manjšinskem vprašanju. Vendar pa so na ta način popolnoma izključile sodelovanje manjšine, saj je večina ukrepov, ki jih Avstrija sprejme na manjšinskem področju, sprejetih brez posvetovanj z manjšino in brez njenega mnenja. Ti ukrepi niso podrejeni le dnevnopolitičnim interesom avstrijskih političnih strank, temveč so največkrat sprejeti tudi pod pritiskom nacionalističnih organizacij. Tovrstna politika je samo še povečala diskriminacijo pripadnikov manjšine kot političnih subjektov in je neposredno vplivala, da se ob izbiri med manjšinsko in državno oziroma ideološko-politično opcijo vedno bolj odločajo za prvo.

Šele s pojavom zelenih gibanj in njihovim političnim institucionaliziranjem v začetku 80. let so se začeli premiki v odnosu avstrijskih političnih strank do manjšin. Sama sprememba se pri drugih strankah ni udejanila v taki meri kot pri »Zelenih«, vendar je rezultat državnozbornih volitev leta 1986 in predvsem takratna izvolitev koroškega Slovenca na listi »Zelenih« v parlament pomenila signal tudi za ostale stranke. »Zeleni« so v obravnavanem obdobju v predvolilnih bojih popolnoma podprli vse manjšinske zahteve, podredili so se manjšinskim zahtevam, ki jih je v predvolilnem boju postavljala »Koroška enotna lista«. Druga koalicija slovenske politične stranke z LF je bila bolj rezultat volilno politične aritmetike kot pa resničnih prizadevanj za izboljšanje položaja manjšine, čeprav je ob uvrstitvi slovenskega poslanca v parlament tudi na tem področju prišlo do določenih premikov v manjšinski politiki stranke.

Še najbolj so se z ustanovitvijo manjšinske frakcije znotraj stranke, ki v zadnjih letih prerašča v resno politično silo znotraj strank, novim razmeram prilagodili v SPÖ, vendar tudi v tej stranki niso njeni člani iz vrst manjšine uspeli vplivati na politiko stranke do manjšine, ki bi jo odvrnila od »politike soglasja« z drugima dvema strankama. Kot smo ugotovili to slej ko prej velja še danes. Napoved uvrstitve slovenske kandidatnje na izvoljivo mesto za volitve v koroški deželni zbor leta 2004, kaže, da se mogoče v politiki stranke obetajo sprememb v odnosu do manjšine.

LITERATURA:

- Arbeitsgemeinschaft Österreichische Volksgruppen* in der SPÖ/Delovna skupnost Avstrijske narodnosti v SPÖ«. (1992) Klagenfurt/Celovec: SPÖ Kärnten
- APOVNIK, Paul – Unkart, Ralf (1992): Eine autonome Vertretung für die Kärntner Slowenen : Volksgruppenkongreß 1991 - Eisenkappel, Referate und Materialien Klagenfurt Land Kärnten
- Alternative Liste für Demokratie und Umweltschutz, kuzprogramm, statuten*, b.l. b.k.
- BERCHTHOLD, Klaus (1967): Österreichische Parteiprogramme 1868-1966. Wien: Verlag für Geschichte und Politik
- ELSTE, Alfred/Hänisch, Dirk (1998): Kärnten von der Ersten zur Zweiten Republik: Kontinuität oder Wandel? Klagenfurt, Ljubljana, Wien: Hermagoras Verlag
- DEVETAK, Silvo/ ŠULC, Majda/JESIHI, Boris ur. (1988): Šolstvo za Slovence na Koroškem. (Tudi v angleškem prevodu). Ljubljana: Inštitut za narodnost-na vprašanja
- GERLICH, Peter/Müller, Wolfgang C. (1983): Österreichs Parteien seit 1945. Wien: Braumüller
- GRILC, Matevž (1985): Posledice tristrankarskega sporazuma za koroške Slovence. V: Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes (1985). Ljubljana: Komunist
- HAAS, Hanns (1976): Der deutschnationale Bumerang. Slowenen und Sozialdemokraten in der Ersten Republik. Neue Forum, Wien 1976
- HAAS, Hanns, Karl Stuhlpfarrer (1977): Österreich und seine Slowenen. Wien: Böhlau
- Handbuch des österreichischen Rechtsextremismus* (1993). Wien: Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes
- JESIHI, Boris (1992): Avstrijske politične stranke in manjšinsko vprašanje. (Magistrska naloga). Ljubljana: FDV
- JESIHI, Boris (1984): Nekateri značilnosti avstrijske politike do slovenske manjšine na Koroškem v zadnjih letih. Razprave in gradivo, Ljubljana 1984/17: 185-206

- JESIĆ, Boris (1988): Možnosti političnega povezovanja manjšine z novimi političnimi gibanji v Avstriji. Raziskovalna naloga. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja
- JESIĆ, Boris (1999): Parties, elections and the Slovene Minority in Austria. V: Ethnicity and Democratisation in the New Europe (Ed. Carl Cordell) 1999: 106-116, London/ New York: Routledge
- KADAN, Albert/Anton Pelinka (1979): Die Grundsatzprogramme der österreichischen Parteien. Wien: Niederösterreichisches Pressehaus
- Kärnten ein Problem (1945). Wien
- KOTANKO, Christoph, ur. (1999): Die Qual der Wahl. Die Programme der Parteien im Vergleich. Wien: Czernin Verlag
- Linzer Erklärung (1982). Erklärung der KEL Vertreter un Delegierten an 2. Bundeskongress der ALÖ in Linz*
- MOCK, Alois (1982): Standpunkte. Wien
- MALLE, Avguštin (1985): Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki. V: Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes. Ljubljana: Komunist
- NEČAK, Dušan (1978): Die Wahlen in Kärnten nach dem zweiten Weltkrieg. Jahrbuch für Zeitgeschichte. Wien
- NEČAK, Dušan (1982): Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni. Ljubljana
- NEČAK, Dušan (1984): Informbirojevska kriza in zamejski Slovenci. Avnoj i suvremenost. Sarajevo
- NEČAK, Dušan (1985): Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki. Ljubljana: Borec
- NEČAK, Dušan: Primež kaže kje je pot. Dogovor avstrijskih parlamentarnih strank o ugotavljanju manjšine. Naši razgledi, Ljubljana 1974/18
- NEČAK, Dušan: Socialistična stranka Avstrije in koroški Slovenci v obdobju po drugi svetovni vojni. Referat na 14. Koroških kulturnih dnevih, Celovec 1982, objavil SV: 11, 12, 18, 25.2. in 4.3.1983
- PERCHINIG, Bernhard (1989): «Wir sind Kärntner und damit hat sich's...». Klagenfurt Celovec: Drava SZI
- OBID, Vida, LEBEN, Andrer, MESSNER, Mirko (2002): Haiders Exerzierfeld : Kärntens SlowenInnen in der deutschen Volksgemeinschaft Wien: Promedia

- PLETERSKI, Janko (2000): Avstrija in njeni Slovenci 1945-1976, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja
- OGRIS, Thomas (1992): Integracija: nova kultura sožitja. V Apounik, Paul/Unkart, Ralf-izd. (1992): 35-48.
- STERGAR, Janez (1979): Pregled samostojnega nastopanja Slovencev na koroških volitvah 1861-1976. Koroški koledar 1979: 97-103.
- STERGAR, Janez (2001): Slovenija in koroški Slovenci 1920-1959. V : Janko Ogris. Življenje in delo: 43- 86. Celovec: Drava
- STERGAR, Janez, Avguštin Malle, Borut Marjan Sturm et al (1985): Kronološki pregled zgodovine koroških Slovencev od 1948 do 1983. V. Liška (1985): 175-283
- STURM, Marjan, Feliks Wieser (1984): 30 let ZSO na Koroškem. Koroški koledar 1985, Celovec: Drava
- SULLY, Melanie A.(1981): Political parties and elections in Austria. London: Hurst
- UNKART, Ralf, Glantschnig Gerold, Ogris Alfred (1984): Zur Lage der Slowenen in Kärnten. Klagenfurt: Kärntner Landesarchiv
- VEITER, Theodor (1970): Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich. Wien
- WIESER, Feliks (1982): Za enakopravnost Slovencev v Avstriji. V : Vestnik koroških partizanov 1982/3, Ljubljana
- WAKOUNIG, Vladimir/Gstettner, Peter (1994a): Sichert der Ethnopluralismus das Überleben von Minderheiten? V: Novak Lukanovič ur. 1994
- WAKOUNIG, Jože, ur. (1989): Zvest domu, narodu in Bogu: 40 let Narodnega sveta koroških Slovencev: 10 let smrti dr. Joška Tischlerja - Celovec: Mohorjeva
- ZORN, Tone (1964): Avstrijski komunisti in slovensko vprašanje na Koroškem v letih 1945-1958. Raziskovalna naloga. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja
- ZORN, Tone (1968): Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945-1950, Ljubljana: Dis.
- ZORN, Tone (1971): Stališča koroških strank glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925-1968. V: Zgodovinski časopis 3-4/1971: 271-277 Ljubljana

ZORN, Tone (1983): Stališča Komunistične stranke Avstrije na Koroškem do slovenskega vprašanja na področju šolstva in uprave v letih 1945-1959, Borec, Ljubljana, 3.

ZUPANČIČ, Jernej (1999): Slovenci v Avstriji. Geographica Slovenica 32. Ljubljana: Inštitut za geografijo